

Зелений колір голосу

Володимир САВЧЕНКО —
відомий
письменник-фантаст.
Автор романів
«Чорні зорі»,
«Відкриття себе».
Сьогодні
ми друкуємо
один з його нових творів.

Володимир
САВЧЕНКО

Науково-фантастичне
оповідання

1.

Досі я умовляв себе, що в радіохвиловому стані я, власне, такий самий, як і в молекулярному: розумна істота із самосвідомістю, пам'яттю, доцільною поведінкою, Максим Колотилін, тридцятидворічний землянин. Але це було вмовляння задля користі справи. Насправді ж я був немовби прив'язаний на резинці: що далі відлітав, то сильніше вабило назад. І зараз, після чотирьох місяців польоту, я повертаюся сам у себе. Дарма, що я знову буду крихітний: метр дев'яносто на зріст, дев'яносто два кілограми ваги, покірний тяжінню — але я буду ЧУТИ, БАЧИТИ, відчувати запахи, відчувати увесь цей світ, мій світ. Дихати буду! Землю відчувати ногами! Наїдки там всілякі... Стоп, Макс! Допомагай машині!

Для мене і для автомата-приймача, який за програмою розподіляє в певній послідовності мої біоструми, процес входження — це неабияка робота, час, насичений максимально.

...І ось, нарешті, для мене все уповільнилося, стало вагомим, звичним. Я лежу долілиць на столі в барокамері, відчуваю поштовхи серця... Гей, могло б і частіше задля

такого випадку! Ось він — Я. У мене мускулясте тіло, трохи сутуле (це спадкове, від предків трударів, які схилялися над плугом чи верстатом), темно-руде волосся, довгасте вилицювате обличчя, гострий ніс, тонкі губи, залисини лямують круте чоло, плечі могли бути б і ширшими... Взагалі, зовнішність могла бути б принагідною — але й така мене влаштує цілком, як розтопані черевики, в яких нозі добре, не мулять. Легкі доторки до тіла вздовж хребта, потім доторки до плечей: виймають уже непотрібні електроди. Хто це — Патрік Янович чи Юлія? Мабуть, вона. Патрік працює повільніше.

«Перстами, мов із давніх снів, моїх очей торкнувся він. Розплющив я свої зіниці, мов перелякана орлиця. До моїх вух торкнувся він — І виповнив їх шум і дзвін...»

Зараз усе так і буде. Я сяду, побачу друзів у сутінках барокамери... Будуть тиснути руку, обніматися і запитувати: «Ну, як воно?» Тіло слухається мене: руки, пальці, ноги... Скорочуються всі м'язи. Обличчя слухається: губи, щоки, язик, повіки, очі... А от вище — кепсько. В голові щось негарзд. У скронях і в передніх мозкових долях. Важко і водночас порожньо, мов з похмілля. Щось не вдалося, га?

Піднімаю голову із заглибини в столі, від'єднавшись від систем життєзабезпечення. І відразу — яка там п'ятьма, яка там тиша! Незрозуміле ревище, гойдливі спалахи світла. Де я? Що тут відбувається? Пожежа? Ні, не схоже... Мене штурхають, гладять, хтось обіймає. Зачекайте, не треба цього зараз. Треба розібратися...

Підводжусь на ноги — стояти не можу, втрачаю рівновагу. Мене підхоплюють. Упізнаю на дотик могутні м'язи Борюні, мого напарника — сина Геракла, нащадка осетинських князів.

Та що за чортівня! Вони всі тут, а я їх не бачу, не чую. Якась вогненна феєрія перед очима, скреготіння, голоси джунглів. Може, я не повністю увійшов? Дурниці! Машина не вимкнулася б...

У голові щось негарзд... Що? Якби сталися серйозні порушення, я був би вже мертвий. Отож якась дрібниця... Ну ж бо, спрябую сам... Знову лягаю обличчям у заглибину. Тихо, темно. Зосереджуюсь: освітлюю думкою волею мозок від мозочка до гіпоталамуса. Ну? Побачити, почути! Побачити, почути! Десь там за тонкою перетинкою — світ! Побачити, почути! Молодці, зрозуміли, не турбують мене... Я повинен сам... Побачити, почути! Побачити, почути!

О, біль і порожнеча в голові минаються. Ніби прояснюється... А що ж було? Підводжусь, розплющую очі — і знову світлова маячня і завивання хурделиці! Та що ж це таке?!

Цього разу добре тримаюся на ногах. Відновив відчуття рівноваги, і то слава богу. А загалом — некомунікабельний.

— Дайте мій одяг...

Голос ніби не мій... Якийсь внутрішній, утробний голос. І спалахи в очах. Тицьнули пластиковий пакет до рук. У ньому моя піжама. Ні, я не в джунглях. Сідаю, одягаюсь. (Мабуть, вони запитують мене, не можуть не запитувати: «Що з тобою? Як ти себе почуваш? Іти можеш?..» Що ж зі мною трапилось? Де ти, світе, якого я так прагнув?!)

— Можу йти... Відведіть мене до кімнати... (Ну, й голосок!)

Ведуть. Борюня веде, син Геракла: лівою рукою тримає за плечі, правою — під лікоть. Спалахи, відблиски, завивання... Краще вже

нічого не бачити і не чути, аніж ось так... Пульс у Борюні майже вдвічі частіший за мій... Ай-ай... Моя кімната (передстартова і водночас кабінет) на цьому ж поверсі. Нарешті дісталися. Намацую крісло, сідаю.

— Залиште мене... Дуже прошу... Я мушу розібратися... Я покличу, якщо буде треба...

Здається, зрозуміли, послухалися: тиша і п'ятьма.

Ось тобі й «удома».

2.

Мені тут, як зіркові у норі, ні очі, ні вуха непотрібні. І так знаю — де і що. Ліворуч від крісла на відстані простягнутої руки — широке підвіконня (точно, ось воно — цікаво, що зараз за вікном? Якщо я вклався у графік польоту, мусить бути глупа ніч, година друга.. Якщо вклався... (Переді мною — письмовий стіл (і справді), праворуч уздовж стіни — дві шафи з книжками, мікрофільмами, магнітними касетами, обіймами платівок-дисків, вгорі — стерео-програвач, магнітофон, електрична друкарська машинка «Епсилон», портативна обчислювальна машина... Все, що потрібно мені для роботи і відпочинку. На протилежній стіні (уявляю) — мої акварелі, такі собі, просто для душі. На одному малюнку — Каміла, на другому — діброва біля Волги, на третьому — схід сонця, що видно з мого вікна. Під акварелями — широка канапа, білизна в ящику під узголів'ям. Праворуч — двері до передпокою, через які мене завели. Там же ванна і все інше.

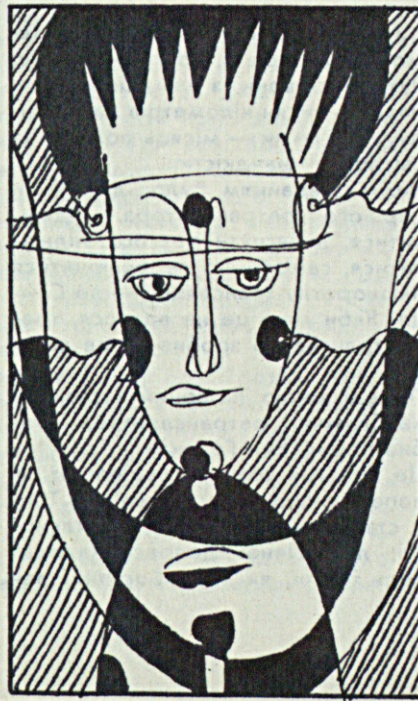
Чи не єдине, чого немає і не передбачається в моїй кімнаті, — це телевізора. Найперші зчитування «радіосуті» намагалися виконати методом телевізійної розкладки по рядках і кадрах: штука випробувана, земна (а ми ж патріоти всього земного). Жеребкування мені випало іти на зчитування третім. А двоє перших — Патерсон і Гуменюк — загинули.

Дослід зупинили. Відтоді не перешу телевізорів.

Моя кімната на дванадцятому поверсі. Вдень із неї відкривається прекрасний краєвид на широкий згин Волги з жовтими — де глинистими, а де піщаними — бере-

гами, білими теплоходами, на луги і хвойні бори, на інститутське містечко, на синє небо з білими хмарами... На все те, за чим я нудьгував і до чого так прагнув. Я — психонавт, космопілот без космокорабля. Ми виконуємо програму обмінних переміщень (точніше: обмінного псі - транспортування розумних істот) з кристалідами Проксіми та кремній-органічними гоміноїдами з двох планет швидкої зірки Барнарда. Людство, власне, бере участь у ньому на учнівському рівні. Космопілоти є, а космокораблів немає. Не вийшло з кораблями. Людські екстраполяції часто дуже прямолінійні. Перші джерела світла живи-

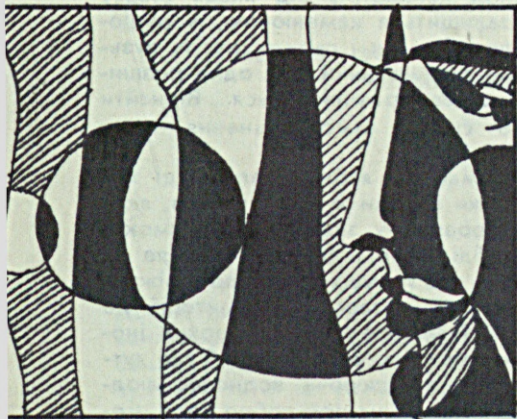
лися від хімічних батарей — ага, тож електростанції майбутнього для освітлення міст будуть величезними батареями. При першій-ліпшій нагоді хочемо знехтувати хрестоматійний закон переходу кількості в якість. І в нашому випадку також: не знайшли матеріалу, який би відповідав ядерним енергіям і температурам, надпроникним випромінюванням при розгоні до світлових швидкостей. Чи варто було? Тягти свою протоплазму, свій мікроклімат, їжу і виділення — крізь парсеки в безсумнівно чужий світ. Альтернативний шлях завжди був поруч, саме ним людство віддавна проникло у Всесвіт значно далі, ніж механічним переміщенням: радіосигнали, радіотехніка... Проте і тут є гандж: каменюка і за мільйон кілометрів від місця старту залишиться каменюкою, а радіопромінь (як і світло), навіть вузько спрямований, все одно розширюється, розпливається... Віднайти б спосіб самоущільнення таких променів.

І, мабуть, якби вклали у ці пошуки стільки ж сил і коштів, як у нерозв'язну задачу про космокораблі, то й віднашли б. Але на той час панувала ідея про міждивізіційні таксі, про факторії, де наші вимінують у жукооких іносвітян шило на мило і риб'яче хутро, утверджуючи водночас людські уявлення про добро і зло, моральність і справедливість як універсальні у Всесвіті.

Одне слово, нам утерли носа. Втерли його «радіопакети» міліметрового діапазону з величезною кількістю нової для нас інформації. Було на що подивитися і було що послухати в міліметрових діапазонах, коли «радіопакети» почали послідовно і методично, що виключало будь-яку думку про зухвалий жарт, видавати спочатку відеоінформацію про себе, найдоступнішу, а потім кодовану смислово.

То була діяльність з розмахом. На П'ять Днів усі земні справи було забуто: сотні мільйонів телеглядачів, і, що більш важливо, сотні тисяч учених спостерігали, зіставляли, розгадували, радились, порівнювали... Дуже плідним був День Третій, коли стало зрозуміло, що з пакетами можливий діалог: можна запитати і отримати відповідь. То було п'ятеро істот, що прилетіли для перевірки розумності електромагнітного випромінюван-

ня Сонячної системи з Тризір'я Альфа-Центавра. Не було потреби уточнювати, від якої саме з трьох зірок, від яких планет, бо там давно уже не було планет — рої кристалічних істот довкруг світил, довкруг джерел їхнього розвеселого життя. Ці п'ятеро не могли втілитися в кристалічні форми, оскільки ми не тільки не мали технічних можливостей для зчитування радіосуті, а й гадки про ці штуки не мали. Усі П'ять Днів вони ретранслювали себе то поміж супутниками зв'язку, то на місячних та марсіанських радіотелескопах — сновигали по всій Сонячній, щоб нас просвітити, відповісти на всі можливі запитання. (Троє з них, як ми дізналися потім, витратили на це частину своєї ос-

новної «енергії існування» і, повертаючись назад до Тризір'я, розсіялись.)

Але просвітили вони нас таки добре. Це був переворот і поворот. Щодо того, яку інформацію краще передавати, аби сигнали не розсіювались, усе виявилось досить простим — треба передавати себе. Виражену у пси-потенціалах цільність своєї натури, індивідуальну виразність, цілеспрямованість, глибину сприйняття світу, життєву активність — усе те, що зробило (і робить) людину розумною істотою.

Саме завдяки підвищеному пси-заряду (а не посиленому харчуванню: корови і тигри їдять набагато більше) люди ходять на двох кінцівках, звільнивши руки для складної праці, з піднятою головою для спостережень. У космосі ці якості (безумовно, в поєднанні з електромагнітним підживленням) дають змогу стабілізувати поле.

Кристаліди тоді висловили не вельми приємну думку, що для пси-транспортування людини «дозріли» хіба що тільки якоюсь мірою, далеко не кожному індивіду це може вдатися.

Це було дванадцять років тому. Нас називали божевільними, самогубцями, смертниками. Відверто кажучи, спершу так воно і було. І головне — не можна було заховатися за піддослідних тварин, собак чи навіть мавп: зчитування можливе тільки для високорозвинених істот. Треба не тільки не боятися переходу в радіохвильовий стан, а й прагнути до цього всім своїм єством. І ризикувати. Кристаліди лише ствердили, що для нас це можливо, а за втілення ідеї в життя треба було платити: методика і режими зчитування — втрати, оптимальне зберігання напівживих тіл — втрати, входження, ретрансляції, розсіювання — втрати, втрати, втрати...

...Власне, свого часу авіація починалася не краще.

Тож чотири місяці тому я стартував з вихороподібною антеною Інституту в напрямку до Медіани — до ланцюга ретрансляторів, що з'єднують Тризір'я Альфа-Центавра і зірку Барнарда, саме з цієї траси звернули до нас радіопакети кристалідів. Нині, враховуючи наші інтереси, траса відхиляється у бік Сонця. Кристалідам та кремній-органікам роботи там ще чимало, але коли вона завершиться, від Землі до перехрестя з поворотами на інші світи буде рукою подати — півтора світлових роки.

Від нас до Медіани рухаються вже чотири ретранслятори: спарені — одна вихороподібна антена спрямована до Сонця, друга — вперед. Рухаються вони із швидкістю п'ятнадцять тисяч кілометрів на секунду. Між ними — місяць польоту із світловою швидкістю.

Моїм завданням було: досягнути першого ретранслятора, підживитися, досягнути другого, підживитися, самостійно переключитися на зворотну трансляцію — до Сонця. Якби мені це не вдалося, третій транслятор зробив би це автоматично.

Переді мною подібний «трюк» з найближчим ретранслятором зробив Борис, син Геракла.

Це був мій шостий радіополіт. У попередніх усе було гаразд. Тіло у стані мінімальної життєдіяльності, летаргічної депресії («ледь-ледь ідіот», як каже Борюня) ле-

жало в камері, дихало. Діяльність усіх органів контролювалася, регулювалася... Все, як завжди... Але що ж трапилось?

Чи, може, вже все нормалізувалося? Зараз тихо і темно. Так і повинно бути, тихо і темно.

Простягаю ліву руку до настільної лампи, намагаю кнопку. Вмикаю — і здригаюся від голосного оплеску. Світла немає. Перегоріла лампа? Але що це за звуки? Щось шипить, клацає... Тут є ще хтось? — Хто тут?

Спалах рожевого світла. А мій голос — ніби й не голос, а просто думка. Відповіді немає. Що за чортівня! Підводжуся, знаходжу на стіні вимикач...

— Ба-бах!!! — ніби з гармати. І знову ж такі світла немає. Клацання, шуми, шелест довкола. Цікаво. Заплющую очі — звуки затихають. Розплющую — ніби хтось відкорковує під самим носом дві пляшки шампанського.

Здогад скував усе тіло холодом. Сильно плескаю у долоні — раз, удруге, втретє. Ось тепер я бачу світло, жовто-зелене: спалах, спалах, спалах. Руки безсило опускаються. Кволись.

Вмикаю верхнє світло. Хай буде тихіше. Намацую крісло, сідаю. Невже? Ну, і влетів же я!

При входженні в тіло у мене переплутались (як же це?) шляхи зорових та слухових нервів. І тепер я БАЧУ ЗВУК І ЧУЮ СВІТЛО.

3.

Однакові блакитні спалахи праворуч — тривалість півсекунди, паузи такі ж. Це телефон? Хтось не витримав? Намацую трубку, підношу до вуха. Нерівномірне миготіння: спробуй здогадатися, хто говорить і що говорить. Що ж, хай слухають мене.

— Алло! Якщо це не Патрік Янович, хай трубку візьме він... (Часті спалахи. Мабуть, це він і є...) Не кажіть нічого, я все одні не зрозумію. Слухайте мене...

Повідомляю про те, що зі мною трапилось. Все інше в нормі, допомоги не потребує. Дивуюсь, як це вийшло. Прошу ранком принести мені посібник для вивчення мови сліпих. І нехай виділять... когось, аби допомагав мені спілкуватися зі світом. А зараз буду відпочивати. Все! Кладу трубку. Спалахи не повторюються: зрозуміли.

Веселеньке випало мені життя. Я бачу, я чую — але я глухіший за

глухого, сліпший за сліпого. Треба зосередитись і пригадати все (а пригадувати, власне, і немає чого) відоме мені що може допомогти в розшифруванні «почутого» очима і «побаченого» вухами. Дожився, сто чортів! Я сиджу і тихо ляюся, але, на жаль, арсенал мовних засобів, який використовували мої предки за поганого настрою в кепську погоду, не допомагає, і мої очі і вуха, як і раніше, сприймають зовнішні сигнали звично — електромагнітні коливання від 0,76 до 0,4 мікрона і звукові — від 30 до 20 000 герц. Низькі звуки я бачитиму в червоних кольорах, високі — в голубих. Голосне буде яскравим, тихе — тьмяним. Кажани завдяки ультразвуковій локації ловлять на льоту комах. Мені буде гірше: найкоротші звукові хвилі, які зможу відчутти, мають довжину близько сантиметра — і мухи не «побачиш». (Треба буде все ж завести якийсь пискотливий «ліхтарик»... Проте дідька лисого я щось побачу. Можливо, хоч на стовпи не буду нашттовхуватись). А світло... Для мене це вже просто електромагнітні коливання... Яскраво — голосно, тьмяно — тихо. Червоне — низький тон, фіолетове — найвищий... А що за кляцання чую, «роздивляючись» нерухомі предмети? Це, мабуть, від того, що очі рухаються не плавно, а стрибками, затримуються на контрастних, виразних місцях — а потім перескок на інше. (Експеримент: затримую невидючий погляд... на чомусь. Звуки стихають до шелесту. Переводжу погляд — оплеск. Отож усе правильно).

Якщо світло стає яскравішим — джерело звуку наближається... І коли опинюсь під колесами, зрозумію, що то був автомобіль. На одні прояви зовнішнього світу виробились одні реакції та органи, на інші — інші. Ця специфіка — немовби наша згода вважати життя саме таким, яким ми його відчуваємо. І от з'явився хтось з особливою точкою зору. Це — я. І що ж буде?

Чекай, це навіть цікаво (треба ж себе якось утішити): тридцять два роки ти бачив і чув, як і всі, а віднині сприйматимеш світ по-новому. А розуміння довколишнього не в очах же і не в вухах, а в аналізаторних ділянках мозку. І навіть це глибоке. У давньоіндійській філософії є твердження: «Ти не можеш побачити себе зсередини,

ти не можеш почути себе зсередини».

А ось я повинен цього навчитися. Якесь незвичне шарудіння наростає ліворуч від вікна. Світанок? Вимикаю лампу, після недолугих спроб прочиняю вікно, вдихаю холодне, аж ніби терпке повітря. Вересень. Пора золотої осені. Прощального свята пора. Цікаво, як я відчую схід сонця? Ось воно... Так, це сонце... Далекий, низький звук... Ніби зойки струн контрабаса. Сонце сходить. А чи не небеса блакить озивається переливами скрипок? Там сьогодні білі легкі хмарини? А цей бентежний звук, якщо провести «поглядом» праворуч, чи не правий берег Волги — сосни з мідяними стовбурами, жовті берези й осики? Цей берег першим освітлюється сонцем. А це переможне, оглушливе гоготіння?! Я відчуваю, як усе у мені терпне, а тіло починає тремтіти, мов у лихоманці.

4.

— А зараз — «д».

Три штирки доторкнулися до пучки вказівного пальця: два згори, один — унизу, праворуч.

— Натискуйте багаторазово, нехай вібрують. Тепер — «е».

Два штирки по діагоналі.

— «Ж».

Два штирки знизу, один — праворуч угорі.

... Опановую азбуку сліпих — за системою Луї Брайля, хлопчика, що осліпнув у три роки, музиканта і педагога. Рука на підставці, пальці в заглибинах: знизу електромагніти виштовхують комбінації штирків, від одного до шести — букви, цифри, розділові знаки і навіть математичні та нотні знаки. І, до речі, набагато все простіше за звичну грамоту. Спасибі, мосьє Брайль, спасибі, колего!

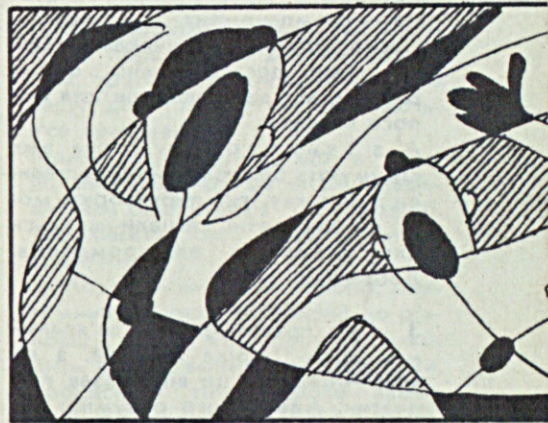
— Тепер наберіть коротеньку фразу... Скажімо, «мама Мілу милом мила». Не поспішаючи... Ще раз... Ще! Хай повібрує... І скажіть уголос цю фразу. (Гойдливі зеленаві спалахи з проміжками темряви). Ще раз. Трохи чіткіше. Ви знаєте, що у вас голос зеленого кольору? Надрукуйте, будь ласка, цю фразу. Спасибі.

Відчуваю аркуш цупкого паперу в лівій руці. Тримаю на звичній відстані, дивлюся на нього невидючими очима. Ага, ось той надрукований рядок. Рівномірне шипіння

стає уривчастим. Оце воно — «мама Мілу милом мила»? Ну й ну! Спокійно! Тільки зберігати спокій! Освоїмо! Ковинька йому в диференціал! Головне — аби виробилася взаємно-однозначна відповідність.

— Наберіть, будь ласка, своє ім'я, промовте його голосно і надрукуйте...

По той бік урвища, що пролягло поміж мною і світом, за телетайпом сидить Юля, Юлія Василівна, асистентка шефа. Яка вона? Відверто кажучи, я її погано пам'ятаю. І не тому, що ми мало спілкувалися, ні, просто не звертав на неї уваги: вона була непримітна, завжди трималась осторонь, безвідмовна в роботі, не дуже яскрава зовні.

Здається, у неї жовтувате волосся з коротким чубком на високому чолі, гостре підборіддя, передчасні зморшки (їй і тридцяти немає), які вона і не намагається приховувати. А ще в неї гарні іронічні губи, вони часто складалися у скептичну посмішку. Очі... сірі? Не пам'ятаю. Голос... тихий і чистий, без тих обертонів, що западають хвилюванням в чоловічу душу... Проте струнка, гарно скроєна, мініатюрна...

Тепер вона присутня тут у вигляді м'яких, плавних звуків. У неї голос зеленого кольору. Лець уловимий запах парфумів. Доки не відчув під пальцями її ім'я, не був певен, що це вона, знав лише, що не Патрік і не Геракліч.

— Знаєте, Юля, вам треба негайно закохатися в мене. Тоді я почую блиск ваших очей, рум'янець... мабуть, дзюркотінням струмка? Чи муркотанням? Га?

Ніякої відповіді по телетайпу. Тільки якесь шипіння. Вона, мабуть,

засоромилась. Вона ж стара діва. Чи й розгнівалась на мене? Мені і самому стало якось ніяково.

5.

«... консультувалися з багатьма біологами, нейрофізіологами. Випадок унікальний, ніхто не наважується з'ясувати однозначно, що ж саме з тобою трапилось...»

«Про це ми дізнаємося після розтину... кхе-гм!»

«Облиште, Борисе, як вам не соромно!»

— Пусте, Патріку Яновичу, хай... Йому можна...

Порухи вуст утворюють звуки: у того, що сидить ліворуч, чіткіші, у того, що праворуч, розмазані. Голоси — ліворуч жовто-зелений, праворуч — оранжевий. Але все це — акомпанемент, супровід. Слова я сприймаю кінчиками пальців. Уже досить вільно, обома руками, від двох апаратів для сліпого читання.

А з їхнього боку слова вже струмують без телетайпа: поставили приставку, яка перетворює мову не дискретні сигнали-імпульси для штиркових електромагнітів. Добре їм!

З мою правою рукою зв'язаний мікрофон Патріка Яновича, з лівою — Борюні, це він сказав про розтин. Але я його розумію: він рішуче не схильний вважати мене нещасним, калікою, тож і не хоче робити скидку на мій стан. Повернувся живим — то вже добре. Борюня — останній, хто вцілів (окрім мене?) з нашої групи.

«Найбільш переконливою мені видається гіпотеза Чуня, ти повинен його пам'ятати, він впроваджував у нас акупунктуру для зчитування псі-потенціалів, — семафорить Патрік Янович жовтими і зеленими спалахами під колотнечу штирків у мої пальці. — Чунь вважає, що вся справа в тривалості радіопольоти. Тіло не може так довго залишатися без псі-основи, яка формує нашу складну поведінку. Власне, тіло ще й нічого — мозок не може: починається спрощення структури, роздиференціація, як каже Чунь. Мабуть, у тебе... в твоєму тілі за час зберігання порушилися зв'язки очей із зоровими ділянками кори і вух — із слуховими...»

«Мозок поплив, як медуза на сонці», — видає Борис у ліву руку. І потім уже без штирків угадує

його розкотистий сміх «го-го-го!» Яскраві багряні спалахи.

«А коли ти повернувся, увійшов у тіло, то під натиском твого псі-потенціалу зв'язки утворилися вже якось по-іншому... Мабуть, спершу зорові шляхи пройшли найкоротшою дорогою до найближчих аналізаторів, а слухові витіснилися до потиличної області... Ми прокрутили ситуацію на перцептронній моделі мозку: при різкій зміні силового поля можлива така зміна структур...»

Ось воно що. Певно ж, так і вийшло. І навіть розумію, що сам трохи винен. А все від нетерпіння швидше побачити рідний світ. Закріпив ту перебудову своїми «побачити! почути!» Бовдур!

— А зворотну перебудову на перцептроні не прокручували? «Було... На перцептронній моделі вдається... Але ж ти не перцептрон...»

Патрік замовкає: ні світла, ні звуку, ні доторків. Та й що тут говорити?! Сам дідько не втне, який куліш зварився у моєї голові. Дивина, що взагалі живий і кебета варить. Темно, тихо. І лише коли порухаю очима — з'являються шуми. Складні шуми. Це я так бачу. Бачу людей, риси котрих до болю знайомі... Патрік Янович — тренер і керівник — йому вже під п'ятдесят, кремезний, велика широкочолова голова, лисина, лямована світлим волоссям, суровий погляд синіх очей, великий рівний ніс, спокійний голос... Права рука в нього паралізована і всихає — пам'ять

про перші зчитування і радіопольоти.

Борюню я знаю не лише зовні, а й зсередини: ми обмінювалися тілами. Я був у його тілі на Місяці, а він у моєму тут, на Землі, — сенсаційний дослід. До речі, побувавши в його шкірі, я дізнався, що його доймають ревматичні болі в лівому плечі. Щоправда, Борюня потім агресивно заперечував: «Не ревматичні, а подагричні! Мої предки, осетинські князі, зловживали марочними винами. Це все від них!» Як би я зараз хотів побачити його фізіономію! Як би хотів почути його гортанний голос!

— А що ж ті харцызяки з Барнарда і з Проксіми не попередили нас? Це з їхнім досвідом!

«Дорогий мій, вони з подібним могли і не зустрічатись. Барнардинці — кремнійорганики: уповільнені процеси обміну, стійкі структури. Згадай тільки про тривалість їхнього життя. Для них кілька років — дрібниця. А з Проксіми взагалі кристалоїди. У них роздиференціації не буває.»

«Це тільки у таких, як ти!» І знову багряні спалахи «го-го-го!» Ох, Борюня, Борюня!

«Віднині тіла відлітаючих будемо максимально охолоджувати для уповільнення всіх процесів. Анабіоз. Не додумалися раніше: ні я, ні ти... Ніхто...»

Так воно завжди — доки не прогримить... Спочатку практикували короткочасні радіопольоти: на хвилини, години, на десятки годин. Тіло треба було зберігати в постійній готовності до прийому, в стані нормальної життєдіяльності. Ця ж методика і надалі залишилась. Зараз в Інституті, мабуть, багато хто руками розводить...

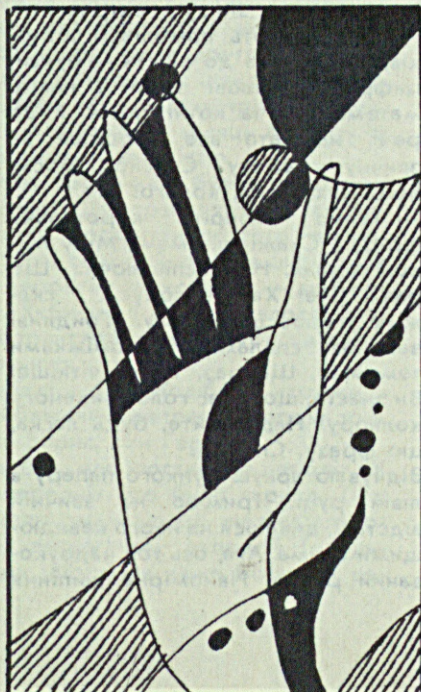
— Але мені... Як мені бути?..

Певно, запитання прозвучало надто драматично, бо знову запанувала довга пауза тиші-темряви.

— Тобі... ну, насамперед, диктуй свій звіт... Звикай... Радити не беруся, але... на твоєму місці я намагався б все одно максимально... бути корисним... боротися... Хай навіть як унікальний клінічний випадок. Медики битимуться за право досліджувати тебе, бо ти зараз — той виняток, який допомагає зрозуміти правила. Закони переробки інформації в мозку — вони ж до цього часу ще туманні...»

— Дуже вдячний... Хочете віддати мене на розтерзання?

«Ну... Власне, це залежить лише від тебе. А щодо нас — ми зроби-

мо все, аби відновити твою комунікабельність...»

«Я зроблю. Маю ідею. Ти ще цілуватимеш мені руки!» — багряно-оранжево запевняє Борюня.

«І останнє: прийшла Каміла. Пустити її до тебе?»

— Вона знає?

«Не більше за інших».

— А що інші знають?

«Офіційне повідомлення: психонавт, доктор фізико-математичних наук М. А. Колотилін завершив найтриваліший в історії людства радіополіт до Медіани. Повернення пройшло задовільно. Психонавт обстежується».

Безумовно: якщо живий — вже задовільно. На трієчку.

— Ні, не треба Камілу...

Вони підводяться — рокотіння їх переміщення, зміна освітленості. Я почуваюся дуже втомленим. Темно. Тихо. Самотньо. Дуже самотньо.

6.

У школі, а потім і в інституті мені важко давалась англійська мова. Ну, хоч пропади. Особливо той страхітливий звук «th». Ледве склав іспити. І так було до того часу, доки в англо-американських журналах не з'явилися статті про мене. Не тільки про мене — про Бориса, про покійних Олафа Патерсона, Арджуна, Гуменюка — про нашу команду психонавтів. Ну, а про мене — де абзац, де й два. Яка відразу запопадливість щодо «інгліша» з'явилася. Треба ж було прочитати, перевірити, чи не спотворили мій образ, фактичні дані. Велика справа — особистий інтерес.

А нині прорізалась така ж цікавість до нейрофізіології, фізіологічної психології, психокібернетики, до теорії сприйняття — до всіх наук, які досліджують і пояснюють, чому ми бачимо і чуємо саме так, як бачимо і чуємо... Погляд фотоелемента ковзає по рядках — а штирки квапно переказують мені все. Найцікавіше я диктую на магнітофон, аби потім побачити в кольорі. Читаю, як детектив, до пізньої ночі.

Але цей детектив, на жаль, ще не закінчений. Добре відома будова очей і вух, достатньо точно встановлено напрямки нервових шляхів, їх розгалуження, перехрестя... власне, те, що, за висловом Борюні, можна побачити на розтині. А от щодо взаємодії живого ока і вуха з живим мозком, розпізнаван-

ня образів і звуків, орієнтації, пошуку потрібної інформації — основи розумної поведінки — ой, кепсько!

«Незважаючи на те, що процес упізнавання певних предметів за зоровим зображенням поки що незрозумілий, варто припустити, що...»

«Експериментів у цій галузі поки що мало, і докладно, що саме становить собою зображення даного предмета, ми ще не знаємо...» «Що діється з акустичною інформацією на шляху від вуха до мозку? Відповідь на це запитання може тільки розчарувати...»

Так пишуть порядні автори. Деякі ж інші з викладацьким апломбом просто замовчують усе, чого самі не знають, ніби його взагалі не існує. І справді, як вимагати знань від студента, коли признатися, що в цій галузі сам — ні бум-бум? Досліди з кролями, жабами, котами («Навіщо коту нейрони-детектори зміни частоти? Ми цього не знаємо», — П. Ліндсей, Д. Норман. «І я також не знаю», — М. Колотилін.) Переважно вони зводяться до того, що у бідолах щось руйнують, видаляють, перехрещують, перетинають і вже цим лише нагадують, хай пробачить мені Велика Наука, відомий дослід, який переконливо доводить — тарган чує ногами: якщо постукати по столу, то неушкоджений тарган відразу тікає, а той, у котрого експериментально відірвані ноги, спокійно залишається на тому ж місці.

Ні, не піду я до лікарів. Не той випадок.

Але читання «детективів» навіювало мені також і бадьорість духу. Скажімо, одне місце під назвою «Тимчасове кодування в нейронах». Там писалося, що ми сприймаємо звуки з частотою до 20 000 коливань на секунду (а кажани, скажімо, набагато вищі). Але волокна слухових нервів, так звані «волоскові клітини», можуть посилати імпульси з частотою набагато меншою — сотні на секунду, та ще й треба зберігати певний запас частоти для відтворення інтенсивності (чим сильніший звук, тим частіші імпульси). Але ж як вони примудряються передавати високі ноти? Виявляється, просто: десятків нейронів розподіляють цю роботу поміж собою. Перше коливання передає одне волокно і на кілька мілісекунд «видихається», друге коливання передається другим волокном, третє — третім і так до того часу, доки перші не оклигають. Усе враховано.

Можна запідозрити, що в мене поганий смак, але це місце я перечитав безліч разів з насолодою. Так багато чого відразу стало зрозуміло.

... Мозок — живий гомеостат, невтомний у своєї прагненні до рівноваги, з якої його постійно виводить життя: враження, проблеми, процеси в тілі... Проте звичні подразники виводять його з рівноваги не дуже сильно, для компенсації часом достатньо простих реакцій — поїсти, поспати, збліднути, почервоніти, сказати: «Зайдіть завтра»... Але ж моє порушення рівноваги — набагато серйозніше. Має відбутися глибока перебудова в інформаційній роботі мозку. Мабуть, вона вже йде у мене. Але як? Перекодування? Нова інтерпретація всіх цих імпульсних шквалів?

У будь-якому разі цікаво, чим це все закінчиться. І є в мене одна велика перевага над «непереплутаними» загалом і експериментаторами з котами зокрема: я літав у радіосутях і при цьому сприймав світ зовсім не так, як звичайно.

Переклав з російської
Олександр ТЕСЛЕНКО.

(Закінчення у наступному номері)

Зелений колір голосу

Науково-фантастичне
оповідання

Володимир САВЧЕНКО

7.

— ... Зчитування — процес свідомий. Я відчуваю власну СУТЬ, цільність природи і безперервність буття, усвідомлюю власну відмінність від інших. В одних, скажімо, характер зосереджується в шлунку, в інших — аж у п'ятах, у третіх — у голові, хоча нерідко в тих частинах її мозку, які відповідають за діяльність шлунково-кишкового тракту. Таких ми, безумовно, не пускаємо на контакт ні з барнардинцями, ні з проксимцями.

«Ви відволікаєтесь», — зрозумів я жовто-зелену фразу, хоча мої пальці в ту мить не торкалися штирків. Можливо, слова були й інші: «не відволікайтесь» чи навіть «не пустуйте», але зміст саме такий, я був певен.

— Ні, Юліє, чому ж! Щодо радіобіжності — тут може бути багато несподіванок. Адже ти знаєш, що багато в чому ми і наші напарники звідти вкладаємо різний, часом протилежний зміст у певні якості характеру. Скажімо, у кремнійорганіків вважається вкрай аморальним бути наодинці з представником протилежної статі і... Там щодо цього дуже суворо.

Хочу додати: «А ось ми з вами тут наодинці — і нічогосінько», — але відчуваю, що і цього достатньо.

«Ви нестерпні, Максиме. Я вимкнула магнітофон».

Добре, що стримався. Люблю я взагалі підзавести співрозмовника, а зараз мені це просто необхідно — пробуджувати в людей емоції. Будь-які! Подібна інформація ніколи не зводилася до звичних «побачити-почути», бо чому ж тоді ми відчуваємо сторонній погляд?

— Добре, продовжую звіт... Отож самоконтроль, відокремлення думки від усього земного — після цього я дозволяю машині знімати в певній послідовності мої псі-потенціали для передачі їх на вихрову антену. Так я стартував у вигляді радіопакета з перерізом вісімсот метрів, довжиною дві секунди (або шістьсот тисяч кілометрів), з частотою $2 \cdot 10^{10}$ гц і власною енергією 5,5 гігоджоулів. Це помітна енергія, потужна електростанція виробляє її за рік. Ви бачили, Юлію, як це виглядає: стовп

іонізованого повітря пронизує всю атмосферу...

«Бачила, чула, знаю, не відволікайтесь», — просемафорила зеленим асистентка.

— Період обертання мого вихору становив дві секунди, як його формувала антена... Мушу сказати, що жодної миті я не відчував себе поза матерією. Я просто перейшов з одного стану в інший — і в електромагнітному відчував простір, мабуть, як риба воду.

— Основною турботою було ущільнювати і закручувати свій вихор, не дати йому розтектися. Щодо інших відчуттів — гадаю, ми зараз на стадії древніх моллюсків, якщо переносити критерії земної еволюції на космічні масштаби. Взаємодія з іншими випромінюваннями нагадувала доторки, відчуття чогось аморфного, відчуття тепла і холода, інколи страху і болю — не більше. Сонце, Земля і Юпітер гріли мене радіопроміннями, як три зірки, від них я навіть підживлювався. Проте дуже скоро вони лишилися далеко позаду.

— Розтікання моєї енергії — а до першого ретранслятора долетіла тільки мала частина мене — породжувало відчуття кволості, втоми, голоду, страху розчинитися повністю. Тільки імпульси радіомаяка від ретранслятора давали надію. А коли досягнув приймальної антени, енергетичної установки, це викликало бурхливу радість, тамування голоду, поновлення сил і виразності... І вилетів далі мотушним вихором уперед.

— Ні, безумовно, були не тільки такі хвилювання. Відчуття власної величезності, нестримності, сумірності з масштабами Галактики, злиття з часом-простором... До того ж, я добре пам'ятав свій колишній стан: з ілюзорною самостійністю, незалежністю від середовища (хоча насправді залежиш від нього цілком), але такий багатий на відчуття і переживання. Пам'ятав я і те, як трансформовався, куди прагну і яка в мене мета... Не словами пам'ятав, а суттю, своєю готовністю виконати. І, безумовно, була радість перемоги, коли САМ, свідомо, переключив другий ретранслятор і вирушив назад. Я пізнавав довколишній радіопейзаж. Галактика в радіопроміннях, Юліє, виглядає зовсім не так, як у світлі зірок. Скільки я там пробув? Відчуттями важко визначити. Колись радіопольоти стануть масовими, і тоді виробиться якесь

Закінчення. Початок див. у № 9.

власне відчуття часу... А поки що — відміряємо час за земними мірками.

До речі, я спершу зрозумів спалахи, а потім відчув, як Юля бере мою руку і влаштовує пальці в заглибину апарата. — «За теорією відносності власний час об'єкта, що летить з швидкістю світла, дорівнює нулю. У вас, та й в інших психонавтів, це явно не так. У чому справа?»

— М-мм... мабуть, твердження Ейнштейна — теоретична абстракція, зручна для певного уявлення про час, але відмінна від реальності. Час — це послідовність подій, і хоча б тому він не може дорівнювати нулю. Навіть для звичних радіосигналів. Адже є певна послідовність подій: народження сигналу, поширення, долання перешкод, нашаровування інших випромінювань, розсіювання, відбиття, прийом... Та що там радіосигнали: у Всесвіті є об'єкти, відносно яких і ми мчимо із швидкістю світла... Але ж хіба зупинився наш час?

Я підводжуся з крісла.

— Все, Каміло... тобто Юліє... пробачте. На сьогодні досить. Спряджайте мене і ходімо до лісу. (Незручно... І як це я прохопився! Забитий цвяшок у підсвідомості — Каміла тут і чекає зустрічі. А я вже другий тиждень її уникаю. Боюсь... Психонавт...)

Ми, психонавти, — все ще «чудо-юдо» для місцевого населення, та й навіть для багатьох працівників Інституту: збігаються подивитися, напрошуються на непотрібні розмови. Доводиться вдаватися до хитрощів. Ось і зараз одягаю надувний жилет з допомогою Юлії Василівни, це змінює мою фігуру, рудуватий парик (під колір борідки і вусів, що виростили за чотири місяці), окуляри в золотій оправі, в зубах — ненаптоптана люлька... Мабуть, і сам би себе не впізнав. Ми спускаємось ліфтом, виходимо з Інституту і простуємо вздовж набережної до лісу.

— Юліє, притримуйте мене хіба що за півметра від перешкоди, не раніше. Мені треба звикати до самотійності.

Зараз початок жовтня. Повітря виповнене гіркуватістю опалого листя. День сонячний (гріється права щока) і тихий — для мене темний і дуже шумний. Машини, що мчать дорогою, «освітлюють» усе так, ніби у них фарми спереду, і ззаду.

Човгаю ногами, ступаю навмисне всією подошвою — це створює сіро-жовте освітлення, спалахи вихоплюють якісь лінії, смуги: парпет? Стопни? Я безліч разів ходив цією набережною, але зараз ні в чому не впевнений. Кілька разів Юлії доводиться мене утримувати перед самісіньким стовпом. Я запам'ятовую картину наростання світла-шуму — і надалі обходжу їх самотійно.

Праворуч, там, де Волга, шум віддалений, мовби від стрімких реактивних літаків, що летять за обрій. Якщо підвести погляд — піщикато осіннього неба. Але якщо спрямувати погляд праворуч і вгору — починає оглушливо кричати сонце.

Ліворуч — від будинків, дерев, стовпів — шум уривчастий і різноманітний. Найлегше я розпізнаю дерева за легкого подиху вітру...

Я одразу відчув, коли ми увійшли в сей улюблений гайок за містечком: стало світліше і шумніше. Спалахи від моїх кроків — хоча я вже не човгав ногами — зробилися набагато яскравішими: черевики розворушували опале листя. Доволі швидко я почав розрізняти не тільки стовбури беріз, але й кленів — по-різному дзвеніли кроки.

— Це пень?

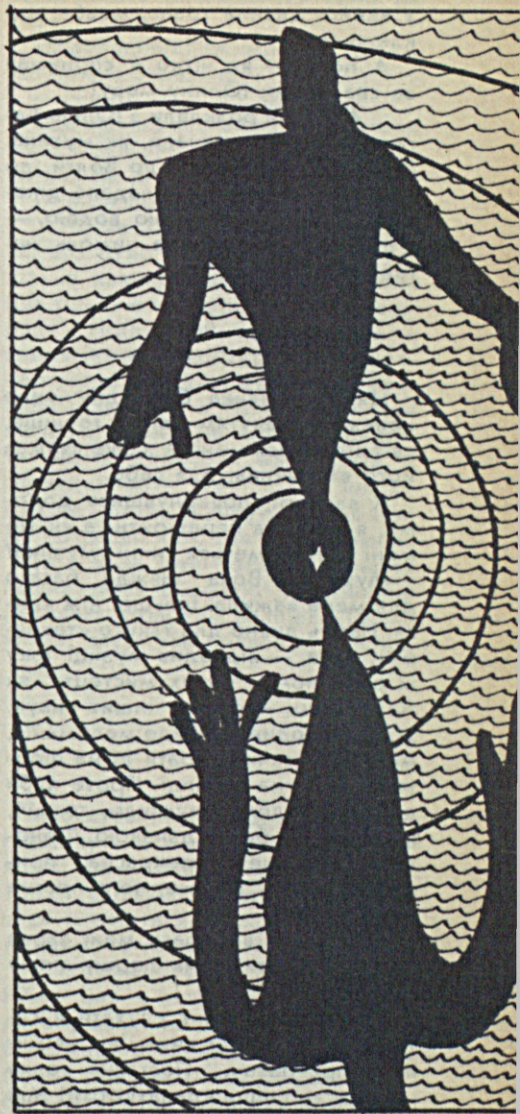
«Так».

— Уфф... — я сів. Серце калатало, спина змокрила, коліна тремтіли — ніби після центрифуги з максимальним навантаженням. Але нічого... Це наче вивчення іноземної мови: спершу важко, гортань протестує проти незвичної вимови, розум — проти невідповідності між величезними зусиллями і мізерністю здобутків... Але в пам'яті накопичується все нове, засвоюється... І потім уже легше... Мабуть, не бачити мені ніколи ні сонця, ні неба, ні людських облич, не чути голосів, пташиного співу — та впізнавати образи, орієнтуватися в середовищі я БУДУ. Скрута примусить, життя навчить.

— Юліє, а тепер читайте мені, будь ласка, вірші. Хрестоматійні. Або широковідомі, які пасують цій обстановці. І виразно.

... Була у нас в юності забава з дівчатами-однокурсницями: читати вірші без слів, на «та-та-та», але з належним ритмом і з інтонаціями — хто швидше вгадає. Ну ж бо, спробуємо зараз.

Мабуть, Юлія Василівна також любила вірші, бо моє прохання

її не здивувало. Вона, як мені видавалося, стояла, прихилившись до золотоголової берези, дивилася вдалину — і почала читати, мов сама дтя себе. Пушкін, Блок, Єсенін, Тютчев... «Роняет лес багряный свой убор» я впізнав з другої строфи. «Есть в осени первоначальной» — з третього рядка. Виявилось, що наші поетичні смаки збігаються.

І що цікаво: як тільки я впізнавав вірш, у ритм із жовто-зеленавими спалахами Юліного голосу (збігаючися з ним, а потім і випереджаючи) починав звучати в мені ГОЛОС ПАМ'ЯТІ. І той голос разом з кольоровими спалахами набагато глибше, ясніше виражав поетичний зміст кожного вірша. Наймайстерніший актор не вплинув би так на мої емоції. Я навіть поринув

у якийсь дивний транс, мовби відключився.

А потім — як чітко я сприймав за спалахами Юлину мову!

... А це ми розклали з Юлею багаття — і воно звучало, як музика. Потім ми спустилися до Волги, до того місця, де в неї впадало джерело з такою смачною водою, — і щебетання джерела чимось нагадувало багаття.

8.

Ця прогулянка була для мене новим відкриттям світу. Точніше, світ відкрився мені. А я вже вважав його втраченим для себе.

А ввечері, повернувшись додому, я вирішив перевірити: а як же мені бачитиметься нині музика?

Музика... Вона завжди багато для мене важила. Більше, ніж книги. Навіть дивно для такого «технаря», як я, — відводив музиці таку ж роль поміж інших мистецтв, як математиці — серед інших наук. У нашій родині не було меломанів, мене не навчили грати ні на фортепіано, ні на скрипці. Проте якби давали дипломи слухачам, то мій, я певен, був би з відзнакою. Фонотека в мене — прекрасна, принаймні маю у ній все, чого прагне душа.

Ось тільки вибирати мені зараз не доведеться, взяв першу-ліпшу платівку.

Я і раніше любив слухати в сутінках, розставити динаміки, увімкнути програвач... Поставив голку на диск — і пішло палахкотіти! Мій мозок, видно, знудьгувався за чіткими образами, і вони почали виникати: напівпрозорі спершу, але чіткі, з мінливими контурами, взаємопроникні — чи хвилі, чи змії, чи висока трава під вітром. Щось подібне — на картинах Чюрльоніса. Це був ніби абстрактний фільм за чюрльонісівськими мотивами. Але який твір звучить? Симфонія? Яка?

Вгадати не міг. Поставив іншу платівку. Треба навчитися вгадувати-впізнавати.

Уривчасті миготливі спалахи — жовті, фіалкові, блакитні. Дуже чисті кольори. Яскраво-червоні вкраплення акомпанементу. Фортепіано? Ритм — вальс. Вальс Шопена? Так, інших вальсів у мене немає у супроводі фортепіано. Почав підбирати по пам'яті мелодію — збіглося. І тільки-но усвідомив, що збіглося, все вилповнилось якимось

вищим розумінням, ефект збагаченого сприйняття. Сама душа трепетала в триумфі розуміння іншої душі, чужих думок і відчуттів.

Потім був Бетховен. Я впізнав. Я відразу впізнав! Стрімкими скелями, стогоном лісу під ударами урагану, морськими хвилями громадилися видіння. А у пам'яті зринали звуки, не звуки симфонічного оркестру, ні, самого музичного змісту. Сила, піднесення, відвага, грозові веселощі переповнювали мене.

Але що ж на тій першій платівці, яку я відклав? Переливи фіалкових відблисків — партія скрипок? Напливають жовтуваті, потім зелені мінливі пейзажі — соло фагота? Яскравий вибух, злет світлових бризок... Вони поволі опадають... Потім спокійний маршовий ритм...

Темрява... Кінець частини. Потім напівпрозоре миготіння в іншому ритмі. Це симфонія... Але чия? Особливих емоцій немає. Чи, може, витрачаю забагато зусиль на впізнавання інструментів?

Знову темрява. Щось дуже довго... Це ж голка дійшла до краю. Перевернув диск, знову увімкнув. І знову не впізнаю. Блакитні води, ластівки кружляють над прірвою... Знову пауза темряви перед останньою частиною.

І раптом — що це? — ніби зірвало пов'язку з моїх очей... Вздовж берега ріки — верби, вільхи, осики, вище косогором — дуби і клени, вітер полоще їхні листя, хвилює трави і квіти, погойдує підвісний місток через річку... Де це? Я тут колись був, бачив це все з протилежного берега, і тоді в мене був стан... Дивний стан... Вчувалася музика (хоча музика не звучала), аж сльози наверталися... Де це було, коли?

А-а, он воно що! Я слухаю-бачу Четверту симфонію Чайковського, фінал.

... Це було трохи більше року тому. Опинившись у місті Клин, я знехтував екскурсійний сервіс і рушив через усе місто — звичайнісіньке, із стандартними будівлями, курявою на вулицях — до будинку Чайковського. Якийсь добродій показав мені найкоротший шлях: через річку Сестру підвісним місточком. От саме тоді, вийшовши на лівий берег, поглянувши довкола, я відчув у собі звучання фіналу Четвертої. Мабуть, вітер був винен, своїми поривами він нагадував заметільний початок фіналу. І було байдуже, що Петро Ілліч (я це знав) написав Четверту набагато раніше, ніж оселився в будинку, до якого я йшов, і взагалі не тут, вона написана в Італії...

Платівка відзвучала. Я сидів у тиші-темряві, приходив до тями. Отож, коли я був у Клину, картини породили звуки, музику, а зараз — музика зродила в мені зорову пам'ять. Замкнулася рефлекторна дуга — пояснили б усезнаючі вигублювачі котів. Але і я дещо знаю. І вірю собі.

Виходить, що я найкраще сприймаю те, що має великий, глибинний зміст. Мабуть, і людські слова сприйматиму саме так... І в природі — гармонійне, величне, красиве... А все дрібне, порожнє, нище залишиться шумом і світловим сміттям. Так це ж прекрасно! Я чую і бачу, але не звуки і світло, а

те, що стоїть за ними. Тож збіднів я чи збагатився?!

9.

Ранком — спалахи-дзвінки. Взяв трубку:

— Так, слухаю.

«Чому мене до цього часу не пускають? Що трапилось?» Я упізнав цей голос з першого слова, навіть по телефону. Відчув і уражене самолюбство.

— Було не можна... А зараз... приходь.

Чекаю з нетерпінням і тривою. І нетерпіння моє зовсім не таке, як перед зустріччю з коханою. Мені ніби хочеться, щоб усе швидше лишилося позаду... Що? Може, не варто ще зустрічатися з Камілою?

Раніше вона вривалася без дзвінків, завмирала в обіймах. Я заборонив їй приходити без попередження, це після того досліду, коли ми з Геракличем обмінялися сутями на дистанції Земля — Місяць. Він мені сам розповів скрушно, що нічого не зміг із собою зробити... Каміла прийшла (у неї з'явилося несподіване «вікно» між кінозйомками) до нього (в моєму тілі), розцілувала... Власне, нічого особливого не сталося... Але я відчував себе приниженим, ображеним. Каміла не зрозуміла, що я — то не я, отож любить вона і розуміє тільки моє тіло... Проте Каміла про це нічого не дізналася: хіба просто відчула — щось змінилося у наших стосунках.

Ось і зараз: прибігла до мене, лиш почула звістку про повернення, кинула студію і зйомки (для молодшої актриси не мала жертва) — а я, бачте, «не приймаю». Я не хотів, аби вона бачила мене безпорадним, неповноцінним. І зараз — напружений, як перед іспитом... І намагаюсь якомога чіткіше уявити її зовнішність: двадцятирічна шатенка, великі темні очі, надзвичай біла шкіра, родимка на правій щоці, волосся зібране «хвостиком», співуче сопрано, легка недбалість у вимові незрозумілих фраз... Я все пам'ятаю, кожен рух, інтонацію... Але як я зараз сприйму її голос, її руки, губи...? Якби ж і з Камілою вийшло так, як з музикою... Іспит. І не тільки від мене все залежить... Як ВОНА сприйме мене?

Двері відчинилися і мов пробігло полум'я. Звуки її тіла. Не тре-

ба зору, слуху, навіть слів. Теплі лагідні долони на мойй шії. Запах її парфумів... Поцілунок, щемний і бентежний... Я підхоплюю її на руки, її волосся лоскоче моє обличчя...

«Чому тебе так довго обстежували цього разу? Щось трапилось? Але ж все добре, все гаразд? Правда?»

— А яким я тобі видаюся? Нормальним?

«Цілком. Погляд тільки... неуважний, якийсь розмазаний... Втомився?»

— Це тому, що сліпий... І, до того ж, я глухий... — і я розповідаю їй все.

Тихо. Темно. Вона завмерла біля мене. Розгубленість, переляк, ошелешеність, відчуження і — яке страхіття! — відразу і навіть не жалість, а гидливість. Я каліка. Щоправда, вона швидко опанувала

себе, навіть розгнівалася сама на себе:

«Бідолашний ти мій... І нічим не можна зарадити?»

— Нічим. Чим тут зарадиш?

«Це жажливо! (Репліка з багатьох п'єс). Послухай... А це може позначитися на дітях?»

— Можливо... Не знаю...

... Ні, не хочу навіть пригадувати, що було потім. Далі була суцільна кваліфікована гра. Щирим був тільки отой перший спалах відрази і гидливості. Одна справа — знаменитий психонавт, гідний партнер молодій зірці екрана, зовсім інша — інвалід з унікальним каліцтвом, якому не можна довірити навіть конверти клеїти. Та й справді — діти. Тут крити нічим. Святая святих майбутньої матері. Не потрібен я їй, хоч як не дивись.

Та й вона мені тепер... Я навіть подивувався відчуттю полегшення і спокою, коли Каміла пішла. Пішла жінка, яку я так боявся втратити...

10.

«Послухай, а це добре, що в тебе переплутались очі і вуха, а не, скажімо, очі і язик чи ніс... Вай! Уяви тільки, скільки б довелось нанюхатись та наїстися... І залишитись голондим, го-го-го!»

Я поглинаю обід, що принесла Юля. Їжа в тюбиках, тільки хліб шматочками та молоко в склянці. Вже, мабуть, можна переходити на звичні наїдки — але перший час сприйняття їжі було для мене гидким до нудоти. Зір і слух — інформатори, але смак — Великий Споживач. Тож Борюня правий, мені ще й поталанило.

Я їм, а Борис поважно походжає від вікна до шафи і назад. Я сприймаю його, мов шум прибою. Гераклич у чудовому настрої, власне, я його не пам'ятаю в поганому настрої, проте сьогодні, відчуваю, він просто розривається від внутрішнього вдоволення самим собою і дружніх почуттів до мене. Зрозуміло, що він прийшов, аби вчинити якесь благодіяння, але ще не зрозуміло, яке саме. Навіть голос його бринить райдужними переливами.

Схоже, що в моєму мозку відбувається перебудова — я все чіткіше й чіткіше сприймаю світ. Коли Борюня говорить, я відчуваю його просторові обриси, його руки, відчуваю розмито, як на екрані

локатора, але... Мабуть, це і є ехолокація — і не тільки вухами, а всім тілом, чутливими ділянками шкіри, всім, що здатне відчувати звук.

... Складні стосунки у нас з Борюнею. У команду психонавтів беруть тільки людей з великим надлишком життєвого заряду, і в нього це є. Але ми дуже різні. Я — вечний, він — спортсмен-десятиборець найвищого класу. Коли ми обмінялися (хоч і лише на дві доби) тілами, між нами виникло якесь інтимне (як між родичами) взаєморозуміння. У Леоніда Леонова є фраза про двох давніх товаришів, які «знали один одного до ненависті щільно». Щось подібне і в нас з Борюнею: ми відокремлюємося один від одного, самостверджуємося ділами, твердженнями, взаємними кпинами — але ми пов'язані навіки.

«А все від нетерплячки, — Борис переходить на повчальний тон. — Я тебе розумію: швидше додому, швидше в тіло! Це ще добре, що вскочив не так, як у свій комбінезон спрощення. Уявляєш: руки в ноги, плечі — таз, а вже де б твоя мудра голова опинилася і уявити не можу... Го-го-го!»

Він сідає на канапу, регоче. В кімнаті пожежа від його сміху. Такий він, Борюня, завжди не витримує і сміється першим з власних дотепів. Але цікаво, що Борюня, як завжди, правий: все трапилось від нетерплячки.

— Що ти хотів? — запитує я його. Чого ти прийшов?

«Повертати тебе до людей. Приводити до спільного знаменника. Для початку буду тебе градувати».

— Що ж, спробуй. Давай.

Він зашторює вікно (затихає сонячний полудень), ставить на стіл якийсь прилад, вмикає його.

«Що бачиш?»

— Червоне... Це в тебе «зе-ге»?

«Точно. І як ти про все здогадуєшся? Зараз повільно збільшую частоту. Скажеш, коли перейде в оранжеве...»

Хіба важко здогадатися: ЗГ-10, звуковий генератор. Борюня шукає граничні частоти одного кольору. Все грамотно.

— Вже.

«Тисяча сто герц. Поїхали далі».

Перехід від жовтого до зеленого стався на двох з половиною тисячах герц, від зеленого до синього — на чотирьох, а після десяти

кілогерц сприйняття фіолетового переходило в темряву.

«Так. Переходимо до другого питання. Що чуєш?»

— Ля-бемоль першої октави...

«Вах-вах, яка музична освіченість. Я вже годен звертатись до тебе на «ви». А це?»

— Сі-мінор... — Це він мені показує пластинки різного кольору. Щодо тональності я прибрехав, бо мені стає весело. — Борюнь, кидай ці дурниці. Непотрібно це все.

«Як це? Чому непотрібно?»

— Тому. Ви ж, бачу, хочете мене якоюсь технікою озброїти?

«Безумовно. Я вже лабораторію на громадських засадах організував. Спочатку створимо «інвертор слуху», він перетворюватиме звуки на спалахи, ти бачитимеш їх — і чутимеш звуки. Мій голос будеш чути! А потім щось зметикемо і з «інвертором зору». Хоча це і складніше. Але на рівні примітивного телевізора будеш бачити. Електроніка нині — наука багата».

— Ні... Ви трудіться задля слави науки, це прекрасно, але інвертори будете чіпляти на себе, аби бачити і почути світ по-моєму...

На мить Борюня остовпів (з фіолетовим полиском).

«Отакої! Ні, другого такого розумника я, мабуть, вже не зустріну. Ти хочеш, щоб ми всі переплутались задля спілкування з тобою? А тебе Максимом звати чи, може, Наполеоном? Скажи, я не викажу».

— Це було б цікаво і корисно для вас самих. А щодо спілкування зі мною, то ми, здається, і так обходимося без інверторів...

«Так, це ж ми з тобою... Ми розуміємо один одного взагалі без слів. Не мороч мені голову. Продовжуйте! Що зараз чуєш?»

— Не буду я градуватися. Цими цяцьками грайтеся без мене.

«Ну, тоді... пробач, але я змушений...» — Борюня піднімає трубку, набирає номер і проказує зовсім по-школярському:

«Патріку Яновичу, він не хоче градуватися... І взагалі... Побалакайте краще ви з ним. Мені бракує сил і бракує слів, самі вирази...»

11.

Наступна ява: приходять Патрік. Він не Борюня, з ним не пожартуєш. До того ж, ми відірвали шефа від справ — гнівається.

«Ну, що тут у вас?»

... Я нагадую про те, що не люб-

лю телевізорів, що коли мене поселяють у готелі у номері з «телекомом», то часом я розважаюся, поставивши його догори дригом. Цікаво дивитися, як смикається співачка донизу головою, як джаз «наярює» на стелі, як люди, підвішені за ноги, з'ясовують складні драматичні стосунки... Але ось що цікаво: коли показують СПРАВЖНЮ драму або просто коли йдеться про щось СПРАВЖНЕ і значуще — химерне положення телевізора перестаєш помічати. Мабуть, природа справжнього мистецтва, як і фізичних законів, справедлива за будь-яких поворотів координат.

Щось подібне і зараз: я перестав помічати кольори голосів Патріка Яновича і Борюні — тільки зміст.

«Чому ти не хочеш проградувати своє сприйняття? Люди хочуть допомогти тобі...»

— Бо це нерозумно... Безумовно, дуже вдячний за людські прагнення допомогти, але... Я бачу і я чую, в мене такі ж органи чуття, як і у вас, а яке враження створюється у мене всередині — це, врешті, мій власний клопіт.

«Твій клопіт. Он, як! (Порух руки). Ану, склади ці сірники хрестиком».

Я їх і не побачив узагалі, тих сірників.

— Ну... зараз ще не можу... Колись навчуся...

«Колись... Товариші готові витратити свої сили і час на тебе: поперше, хочуть допомогти, по-друге, не хочуть втратити. Знайдемо тобі місце консултанта — і твій досвід, твоя неабиякість... Ти будеш потрібен людям... Але ж для цього мусиш бути комунікабельним. Придумують тобі ці інвертори для початку... у вигляді якихось окулярів, навушників, у бічній кишені — блок, батарейки — в нагрудній. Певно, не дуже зручно, обтяжливо, та все буде гаразд. А там займуться тобою психокібернетики, нейрологи — дивись, і придумують щось краще. І будеш людиною. А так — куди тебе?»

— Даруйте, Патріку Яновичу, зачекайте трохи щодо практично користі від мене. (Підзавело мене ставлення як до інваліда, якого треба десь прилаштувати). Давайте спершу обміркуємо саме цю розпрекрасну ідею інверторів. Скажімо, створили ми прилад, який перетворює звуки в світлові спалахи... Спалахами тут не обійдетесь, самі повинні розуміти... З вашим інвертором я нічого до пуття не побачу і не почую — нісенітниця буде, десяток років удосконалюватимете моделі... Та і скажу відверто, навіть якби була можливість відновити звичний зір і слух, я завагався б нині... А ще мучити себе вашим інвертуванням...

«Ну, Максиме!» Вони обоє були шоковані.

— Через ваше бажання прилаштувати мене на якусь інвалідську посаду можна прогавити єдину, унікальну можливість вивчити цей світ з іншого боку, пізнати його глибше...

«Го-ого-го! Він хоче, щоб ми всі стали переплутаними». Патрік Янович не сміявся, але я відчував, що він також не зрозумів моєї думки, навіть сумнівається, чи тільки очі з вухами у мене переплуталися.

Так ми ні про що і не домовилися. Патрік врешті згадав про експеримент, на якому він повинен бути присутнім, і пішов. Талановитий обмежений чоловік... І Борюня пішов слідом. «Прилад, дорогий мій, я все ж залишу... кхе-гм!»

Я нічого не відповів. Навіщо слова. Як я сам вирішу, так і буде. І я вже знав, як воно буде. Треба тільки добре виспатися.

12.

Уві сні я роздивлявся себе в дзеркалі, дзижчав електробритвою, бачив свої жилаві руки, бачив Камілу, потім Вітьку Стрижа — приятеля зі студентських років, бачив листя на асфальті — вогненно-кленове, бачив газетний кіоск, що неподалік Інституту, і стару кіоскершу в окулярах, бачив людину вулицю і чув, як повискують автомобільні гальма...

Коли я прокинувся, подушка була мокра. Я спав і плакав. Людина уві сні слабе.

За вікном тихо — отож уже темно. Інститут спорожнів. Для «освітлення» кімнати поставив на програвач платівку... Сприймав уже не лише обриси предметів (зачекайте, Патріку Яновичу, я вам не тільки сірники хрестиком складу!), сприймав конкретний рух чюрльонісівських образів — море, шторм, скелястий берег, гарматні удари хвиль, фейєрверк бризок... Дев'ята симфонія Бетховена, її початок... Безсумнівно, це вона...

— Та-дімм... Та-дам-та-дімм-да-дам! Та-ді-да-да-да-дам-да-дам!

Збирався недовго: надувний жилет, парик, портфель з усім необхідним, пластиковий мішок (мало не забув), шнур... Тепер записка: «Патріку Яновичу, Борисе, Юліє, всі! Дуже прошу не розшукувати мене і не знімати шуму. Якщо буде щось потрібно — приходь сам. До зустрічі. Обіймаю!»

Ліфтом униз у блакитній тиші. Вестибюль. Праворуч вахтер дрімає в шкіряному кріслі.

Ось я і на волі. Для всіх ніч, а мені світло: вітер шастає серед голого віття, поміж дротів, над опалим листям. Праворуч — Волга. Я йду вздовж набережної до свого березово-кленового гаю. Ліхтарі шумлять до мене. Перехожих помічаю спочатку знизу, від квапливого човганя ніг.

Закінчилися ліхтарі й асфальт. Мої ноги прокладають світлову доріжку серед листя, освітлюють стовбури дерев. А якщо зупинитися, підвести погляд — зірки співають голосами скрипок. Там, де голоси гучніші, — Чумацький шлях.

Вийшов до джерела. Напився... Глинистий берег... Роздягаюся, всі речі впаковую в пластиковий мішок, зав'язую одним кінцем шнура, на іншому роблю петлю, через плече — ну?!

Ох, і холодна вода у жовтні, обпалює шкіру! Не біда, психонавте, і не таке бачили! Пливу. На цьому березі мене швидко знайдуть. Кілометрів за тридцять звідси — пристань, до ранку дійду до неї тим берегом. А потім — теплохід чи просто баржа — і вниз по матінці Волзі.

Почну із чогось найпростішого: кругле котити, пласке волочити. Мабуть, спершу буду виглядати доволі кумедно. «Гей, ти не родич будеш Максиму Колотиліну, відомому психонавтові? Схожий...» А я і є він самий! «Го-го-го!» Найнадійніший спосіб заховатися... І повернуся в Інститут «нормальним» для спілкування, не гіршим за інших, а може, і кращим. Можливо, з цього випадку почнеться новий розділ в історії людського пізнання. І в цьому розділі, можливо, звичні «зір-смак-слух-дотик-нюх» будуть лише частиною чогось більшого, значущого. Ще, може, і ті, з Тризір'я Альфа-Центавра та від зірки Барнарда, прилетять до нас переймати досвід.

Світлий вітер гуляє понад водою, над яскравими берегами. Хвилі освітлюють мої руки. Пливу. Співають зірки. Тече Волга. Земля летить в космічному просторі. Гей, психонавте, жвавіше! Так і замерзнути можна.

— Та-д-мм... Та-дам-та-дімм-та-дам! Ми ще поборемося!

Переклав з російської Олександр ТЕС-ЛЕНКО.